
RUBRIEK MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING

15 JAARBOEKEN ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING¹

De vijftiende editie van het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting vormde een uitstekende gelegenheid voor de auteurs om de aandacht te vestigen op een aantal langetermijntwikkelingen in feiten en beleid omtrent armoede en sociale uitsluiting. Wat volgt, is een beknopte bespreking van een aantal opmerkelijke vaststellingen.

1. Armoede als netwerk van sociale uitsluitingen

Omdat een problematiek als armoede moeilijk onder één noemer te vatten is, bekijken we dit in het Jaarboek vanuit een aantal sociale uitsluitingsproblematieken op centrale levensdomeinen, en -aspecten.

Over inkomens(armoede), beperkte uitgaven en schuldoverlast

Hoewel armoede niet louter een inkomensprobleem is, blijft het ontbreken van een toereikend inkomen er uiteraard een centraal kenmerk van. Uit de recentste SILC-enquête (Survey on Income and Living Conditions) uit 2004, blijkt dat in Vlaanderen 11,3% van de bevolking inkomensarm is²; voor België ligt dit cijfer op 14,8%. Over een langere termijn heen, fluctueren de inkomensarmoedecijfers maar in beperkte mate. Doorgaans zijn het ook dezelfde groepen die in

onze samenleving het hoogste risico kennen op inkomensarmoede: vrouwen, 65-plussers, alleenstaanden, koppels waar minstens een partner ouder is dan 65 jaar en alleenstaande ouders. De voorbije jaren zijn het vooral de armoedecijfers bij deze laatste groep die zorgen baren: liefst 27,6% van de éénoudergezinnen in Vlaanderen en 35,9% op nationaal niveau leven in inkomensarmoede. Ook etnische herkomst blijkt een zeer grote risicofactor om in inkomensarmoede terecht te komen: meer dan de helft van de personen van Marokkaanse (55,6%) en van Turkse herkomst (58,9%) bevinden zich in ons land onder de armoedegrens, zo blijkt uit het onderzoek waarover Van Robaeyns en anderen rapporteren in het Jaarboek.

In een ruimer perspectief zien we ook dat de inkomensongelijkheid sinds het midden van de jaren tachtig voortschrijdt, waarbij vooral het inkomensaandeel van de lagere en middeninkomens in de totale inkomensstaart vermindert, terwijl dat van de rijksten blijft toenemen. Het blijft verder de uitdaging om de laagste uitkeringen op een behoorlijk niveau te krijgen; nu liggen deze nog onder de armoedegrens en volstaan ze niet om te voorzien in de basisbehoeften.

Beperkte inkomens zorgen voor beperkingen en keuzes die men moet maken in bestedingen. In Vlaanderen zien we op basis van de Huishoudbudgetenquête (2004) dat de 30% laagste inkomens 'ontsparen' (hun uitgaven zijn hoger dan hun inkomsten). Zij zien de grootste hap van hun uitgavenpakket naar kosten voor huisvesting en nutsvoorzieningen gaan; ook de kosten voor gezondheidszorg vallen zwaar bij de lage inkomenshuishoudens.

Een onevenwicht in inkomsten en uitgaven kan aanleiding geven tot schuldoverlast. In de voorbije 15 jaar is deze problematiek steeds grotere proporties gaan aannemen. In 2005 stonden volgens de Centrale voor Kredietten aan Particulieren 343.000 kredietnemers voor samen bijna € 2 miljard in het krijt. Het aantal geregistreerde berichten van collectieve schuldenregeling steeg voorts met 8.448 dossiers; eind 2005 waren er al 49.655 van dergelijke berichten. Oorzaken van schulden zijn volgens de registraties bij de diensten schuldbemiddeling van de CAW's in 40%

¹ Een bespreking van Vranken, J., De Boyser, K. & Dierckx, D. (2006), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2006*. Leuven: Acco. Dit is een publicatie van de Onderzoeksgroep 'Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad' (OASeS) van de faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Departement Sociologie van de Universiteit Antwerpen. Het wordt gefinancierd door de Vlaamse regering en uitgegeven door Acco (Leuven/Leusden).

² Deze relatieve armoedegrens ligt momenteel op 60% van het nationaal mediaan equivalent inkomen. Concreet komt dit voor een alleenstaande overeen met een netto-maandinkomen van € 777 (of € 9.324 op jaarbasis).

van de gevallen aan 'onvoorziene omstandigheden' zoals echtscheiding of ziekte te wijten; overbesteding is oorzaak van een vijfde (21%) van de schulden.

Moeilijke arbeidsmarkttrajecten

De positie die iemand inneemt op of naast de arbeidsmarkt drukt een stempel op de inkomenssituatie, op de huisvestingsmogelijkheden, de gezondheidstoestand en zelfs op de deelname aan het culturele leven en de latere onderwijs- en arbeidsmarktkansen van de kinderen in het huishouden. Wie een job heeft, kent een belangrijke (maar geen volledige) bescherming tegen inkomensarmoede: 3% van de werkende Vlamingen blijft inkomensarm; bij niet-werkenden ligt dit percentage op 19%. In gezinnen waar niemand aan de slag is, is 25% inkomensarm; indien er kinderen zijn, stijgt dit risico zelfs tot 62%, zo blijkt uit de rapportering over de SILC-enquête. Over de langere termijn is er uiteraard een samenhang tussen de werkloosheidscijfers en de ontwikkeling van de nationale en internationale economische situatie. Na de dip in de economische groei tussen 2001 en 2004 is de economie opnieuw beginnen aantrekken; vandaag stellen we dan ook een daling vast in het aantal werkzoekenden. Bij een dergelijke positieve evolutie is het weliswaar niet gegarandeerd dat de (nieuwe) jobs gelijk verdeeld worden over de bevolking. Bepaalde 'kansengroepen' blijven de harde kern van werkzoekenden uitmaken die ook wanneer het economisch beter gaat, vaker en langer werkloos blijven. Herremans stelt in het Jaarboek vast dat de positie van bepaalde van deze groepen (zoals vrouwen) relatief verbeterd is in vergelijking met een decennium geleden, maar dat anderen in de werkloosheidscijfers zijn blijven steken. Zo zijn laaggeschoolden bijzonder kwetsbaar op de arbeidsmarkt; de kloof tussen laag- en hooggeschoolden bleef de voorbije tien jaar bovendien quasi onveranderd. Ook de situatie van niet-EU-burgers op de arbeidsmarkt vraagt om aandacht: nergens in Europa blijkt de discrepantie tussen de kansen op de arbeidsmarkt voor vreemdelingen van buiten de EU-15 en de autochtonen zo groot als in Vlaanderen en België.

Arm wonen

Bij lage inkomensgroepen zien we dat een enorm aandeel van de uitgaven wordt opgeslorpt door kosten voor huisvesting. De in ons land beperkte sociale huurmarkt, brengt daarbij maar voor een beperkte groep soelaas. Wie zich vandaag aandient voor een sociale huurwoning, staat gemiddeld 805 dagen op een wachtlijst van de sociale huisvestingsmaatschappijen; in 2005 waren bijna 77.000 huishoudens in dat geval. Er is dan ook veel meer ondersteuning nodig voor personen en huishoudens die het financieel nooit zullen aankunnen om een woning aan te kopen. Op de langere termijn kan dit door een uitbreiding van het aantal sociale woningen; een veralgemeende huursubsidie gekoppeld aan een woningskwaliteitbeleid (en financiële stimulansen voor verhuurders) kan dan weer op relatief korte termijn het onevenwicht dat vandaag bestaat in de beleidsmatige ondersteuning van kopers en huurders voor een stuk compenseren. De Decker stelt immers in zijn bijdrage aan het Jaarboek vast dat vandaag de overheidsmiddelen voor huisvesting in overgrote mate naar de middelste en hoge inkomensgroepen worden gekanaliseerd (die veelal een woning aankopen) en niet naar die huishoudens die deze steun het meest zouden kunnen gebruiken. Terwijl huishoudens met een belastbaar inkomen van meer dan € 31.600 een maximale woonbonus van € 43.600 kunnen bekomen bij aankoop van een woning, zal een huishouden met een laag inkomen dat zijn hele leven een private huurwoning betreft geen enkele euro overheidssubsidie verwerven.

Breuklijnen in het onderwijs

Het onderwijspeil ligt in Vlaanderen hoog: onze leerlingen scoren op het vlak van taal en wiskunde bij de top van de OESO-landen; ook het algemeen onderwijspeil gaat erop vooruit gezien jongeren meer dan vorige generaties het secundair onderwijs afmaken en ook vaker de stap zetten naar hoger onderwijs. Desondanks gaapt er een brede kloof tussen de kop en de staart van ons leerlingpeloton die nergens anders in de OESO zo groot is. Het onderwijs slaagt er vandaag onvoldoende in om haar rol als sociale hefboom te vervullen. Kinderen uit huis-

houdens met minder socio-economisch kapitaal ervaren doorheen het hele onderwijstraject veel vaker uitsluitingsprocessen en eindigen veelal met een lager scholingsniveau.

Kinderen uit arme huishoudens stromen onevenredig veel vaker door naar het buitengewoon onderwijs. In bepaalde types van het BUO scoren tot zes op tien van de leerlingen positief op één of meerdere gelijke kansenindicatoren. In het gewoone lager en secundair onderwijs lopen kinderen uit deze huishoudens ook meer vertraging op. Ze komen ook vaker terecht in richtingen als het TSO, BSO, DBSO, leercontract of BUSO, die veelal niet meteen een toegangsticket voor het hoger onderwijs zijn. Een pijnpunt blijft ook dat nog steeds ruim de helft van de leerlingen in het Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (DBSO) geen werkervaringscontract heeft, wat niet zonder gevolgen blijft op de arbeidsmarkt. Ook blijkt het aandeel leerlingen dat zonder diploma van het hoger secundair onderwijs de schoolbanken verlaat (de zogenaamde 'ongekwalificeerde uitstroom') in het voorbije decennium zowel bij jongens als bij meisjes, is toegenomen. Sommige richtingen in het onderwijs blijken de kansen op werkloosheid (en daarmee andere vormen van uitsluiting) te verhogen. Bij jongeren die geen secundair onderwijsdiploma behaalden, is de kans bijna één op drie (31%) dat ze na één jaar nog altijd op zoek zijn naar werk; dit is zelfs nog vaker het geval voor jongeren die het DBSO volgden (36%); van de jongeren uit het DBSO die geen stage liepen, was zelfs 45% nog werkzoekend.

Een povere gezondheid

Mensen die lager op de socio-economische ladder staan, hebben een grotere kans op gezondheidsproblemen: inzake chronische ziekten, handicaps, beperkingen en mentale gezondheidsproblemen staan ze er doorgaans slechter voor dan de rest van de bevolking. Recent onderzoek wees ook uit dat leven in socio-economische deprivatie (via een overactief immuunsysteem) aanleiding kan geven tot vroegtijdige veroudering. Daarnaast kunnen socio-economische verschillen in leefstijl een zeer verregaande invloed hebben op de gezondheid: wie bijvoorbeeld een lager opleidingsniveau heeft, heeft

ook doorgaans minder gezonde voedingsgewoonten dan wie een hogere opleiding genoot (minder fruit, groenten, bruin brood en vis), waardoor men ook vaker kampt met overgewicht. Men stelt vast dat er ook significant meer rokers zijn in deze groep. Dat deze verschillen ook al duidelijk aanwezig zijn bij jongeren is verontrustend. In het Jaarboek wordt gepleit voor meer doorgedreven beleidsaandacht naar de verschillen in leefstijl(risico)factoren tussen kinderen en jongeren uit verschillende socio-economische groepen: deze verschillen vormen immers de voedingsbodem voor toekomstige ongelijkheden in ziekte en vroegtijdige sterfte.

Hoewel er heel wat (op het eerste gezicht) beloftevolle maatregelen werden ingevoerd – zoals de maximale gezondheidsfactuur, brachten ze lang niet altijd de verhoopte soelaas voor wie in armoede leeft. Zo moeten in Vlaanderen nog steeds 5% van de huishoudens omwille van financiële redenen uitgaven voor gezondheidszorgen uitstellen.

II. Beleidsantwoorden op de armoedeproblematiek

Het Jaarboek tekende ook inzake het armoedebeleid heel wat evoluties op. Zo vond het voorbije anderhalve decennium de idee ingang dat armoede niet alleen een kwestie is van een gering inkomen maar dat het een multiaspectueel probleem is, een kluwen van sociale uitsluitingen. Daaraan gekoppeld moet een armoedebeleid op verschillende beleidsterreinen tegelijk worden gevoerd wat (zeker in een land als België) ook een beleidsniveau-overschrijdende aanpak vergt. Deze inzichten in beleidshandelen omzetten, is de voorbije 15 jaar echter geen evidente oefening gebleken. Beleidsmatig blijven er ook heel wat andere uitdagingen. Eén daarvan is om het armoedebeleid meer resultaatgericht te maken en beleidsmaatregelen te toetsen op de effecten die ze (kunnen) hebben op armoede en op de mensen die in armoede leven.

Tot slot is het ook belangrijk om de beleidsaandacht op de problematiek vast te houden. Inhoudelijk zien we immers dat vandaag op alle beleidsniveaus economische rationaliteiten de meer sociale beleidsdoelstellingen opzij dringen. Dit is zeer duidelijk het geval op Europees

vlak waar de Lissabonstrategie steeds meer gereduceerd wordt tot het adagium 'meer economie, meer jobs' ten koste van de eerder geformuleerde sociale en ecologische doelstellingen. Ook op lokaal vlak heeft het armoedebeleid dat in de jaren negentig vorm kreeg, plaats moeten ruimen voor een stedelijk meer economisch en ruimtelijk beleid. Meer informatie over dit Jaarboek kunt u vinden op de website <http://www.ua.ac.be/oases>

Katrien De Boyser

ALTERNATIEVE GERECHTELIJKE MAATREGELEN EN STRAFFEN. EVALUATIE NA ELF JAAR WERKING VAN DADER IN-ZICHT, SLACHTOFFER IN BEELD EN LEERPROJECTEN VOOR DADERS VAN SEKSUEEL GEWELD

1. Inleiding

In deze tekst komen de alternatieve gerechtelijke maatregelen aan bod die de Federatie van Autonome Centra voor Algemeen Welzijnswerk (FACAW) voorzien in alle gerechtelijke arrondissementen van Vlaanderen. Het gaat om de leermaatregelen Dader in-zicht, Slachtoffer in Beeld en Leerprojecten voor Daders van Seksueel Geweld.

Slachtoffer in Beeld, Leerprojecten voor Daders van Seksueel Geweld en Dader in-zicht worden sedert 1 oktober 1995 betoelaagd door F.O.D. Justitie.

Deze drie leermaatregelen werken met daders van misdrijven als alternatief voor een gevangenisstraf, een autonome werkstraf en de geldboete. Na een voorstelling van deze drie leermaatregelen wordt een stand van zaken opgemaakt na elf jaar werking en wordt stil gestaan bij aandachts- en knelpunten.

2. Visie, finaliteit en uitgangspositie van deze drie leermaatregelen

Deze drie leermaatregelen staan voor welzijnsgerichte en herstelgerichte werk- en begeleidingsvormen, die justitie als erkende, wenselijke en noodzakelijke partner (blijven) hebben. Ze streven naar een welzijns- en herstelgerichte benadering van criminaliteit en willen daarbij een alternatief bieden voor de gevangenisstraf,

de autonome werkstraf en de geldboete. Om deze alternatieve afhandelingvormen te doen slagen is de medewerking van zowel de magistratuur, de advocatuur als de welzijnssector een noodzakelijke voorwaarde.

Deze drie leermaatregelen bieden de mogelijkheid om aan een toekomstperspectief en aan (re)integratie te werken binnen de samenleving. De betrokkene kan maatschappelijk blijven functioneren, blijft aan het werk en kan de ouderrol blijven opnemen. Deze AGMS versterken de band tussen het slachtoffer, de dader en de samenleving door de betrokkene te stimuleren om verantwoordelijkheid op te nemen. Zo wordt de dader bijvoorbeeld geconfronteerd met de gevolgen van zijn handelen en wordt hij uitgenodigd om het door hem veroorzaakte leed en schade te herstellen.

Bij de drie leermaatregelen gaat het om het inschakelen van welzijns- en herstelgerichte werkvormen in een justitiële en veiligheidscontext. Uitgegaan wordt van een tweesporenbeleid. Enerzijds is er Justitie die zich richt op de bescherming van de samenleving en de bevestiging van haar waarden en normen. Anderzijds zijn er de AGMS die zich richten op responsabilisering en begeleiding van de betrokken dader bij zijn inspanningen om zich in de samenleving te (re)integreren, zich te emanciperen en te herpositioneren t.a.v. het slachtoffer en de maatschappij. De drie leermaatregelen bewegen zich daar waar de welzijnsbenadering en de strafrechtelijke aanpak elkaar raken.

3. Voorstelling van de drie leermaatregelen

Alle daders volgen de leermaatregel onder 'justitiële dwang', weliswaar nadat ze hiertoe toestemming verleenden. De verwijzers zijn de procureur des Konings in het kader van de wet op de strafbemiddeling (tot maximum 120 uren) en de vonnisrechter in het kader van de probatie (tot maximum een jaar). Gebruikelijk verwijzen onderzoeksrechters daders in het kader van de vrijheid onder voorwaarden, alhoewel dit geen subsidiëerbaar kanaal is binnen de huidige regelgeving.

Bij het volgen van deze drie leermaatregelen verwerft de dader in groep of individueel inzicht in de oorzaken en de gevolgen van het misdrijf.